

OPŠTA TEORIJSKA RAZMATRANJA MEĐUGENERACIJSKIH ODNOSA U SAVREMENOJ PORODICI

Dušanka Slijepčević, MA⁸⁶

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci

Apstrakt: Cilj (naučnog) članka jeste naučno objašnjenje, sa sociološkog aspekta, međugeneracijskih odnosa kao društvenih odnosa, u savremenoj porodici kao društvenoj grupi. Otuda je predmet istraživanja moguće formulirati idejnim rješenjem: Kakvi su intergeneracijski odnosi roditelja i njihove djece u savremenoj porodici postmodernog tipa? Koja je uloga roditelja u porodici na prelazu iz XX u XXI vijek? Koja je uloga porodice u društvu postmoderne? Odgovore na istraživačka pitanja omogućuju opšte naučne metode: analiza, sinteza, indukcija i dedukcija. Istraživački rezultati se odnose na proširenje spoznaje o odnosima, ulogama i funkcijama porodice u postmodernom društvu odnosno na saznanje 1) da su porodični odnosi najvećim dijelom egalitarnog tipa zbog prenosa vaspitno-obrazovnih funkcija na druge društvene institucije, usljed čega 2) roditeljski odnos prema djeci konsekventno postaje jednodimenzionalan tj. redukovan samo na pružanje roditeljske ljubavi i topline, a ne i na sprovođenje roditeljske kontrole djeteta, kao što je ranije bio slučaj; 3) te da je uloga porodice u savremenom društvu za ljude, kao društvena bića, i njihove organizacione oblike društvenosti nezamjenjiva i neporeciva tokom istorije ljudskog roda, ali da je, u postmodernom kontekstu, prevashodno emocionalnog karaktera, pri čemu je spoznaja iste provizorna, usljed konstantnih društvenih i porodičnih promjena, ali i zbog postmodernizma kao dominirajuće slike svijeta, koja protežira relativizam pojmovnih određenja odnosno otpor tiraniji definisanja.

Ključne riječi: opšta sociologija; društvena grupa; društveni odnosi; porodica; porodični (intergeneracijski) odnosi

⁸⁶ Asistent u nastavi iz uže naučne oblasti Teorijska sociologija; Korespondencija: dusanka.slijepcevic@fpn.unibl.org, ebonythetrib92@yahoo.com;

Autorka se zahvaljuje prof. dr Nebojši Macanoviću na pozivu za učešće u međunarodnom naučnom skupu i kontinuirano odličnoj saradnji na naučno-stručnom planu. Takođe, zahvalnost duguje i prof. Branku Crnogorcu za uslugu lektorske kontrole prevoda apstrakta.

UVOD

Ako se zna da funkcionalnost i disfunkcionalnost porodice zavise od odnosa koji postoje u porodici, ne treba prevideti značaj odnosa između porodice i društva.

(Ješić, 2000: 42)

Društvo kao dinamična kategorija i fenomen inklinira društvenom razvoju, a otuda i transformaciji struktura, s ciljem adekvatne adaptacije na okruženje.

Osnovne komponente društva – društvene grupe, poput *porodice*, takođe se transformišu usljed sinhronizacije sa društvenim zahtjevima. Transformacija se odvija na planu karakteristika i organizacione strukture (porodični odnosi, uloge, vrijednosti i tsl.), ali porodica nesumnjivo ostaje univerzalna društvena institucija (prema: Murdock u: Haralambos & Heald, 1989: 314 - 319) kroz vremenska razdoblja.

Paralelno s globalnim društvenim tendencijama tj. velikim transformacijama, kakve su bile industrijalizam, kapitalizam, urbanizacija, liberalna demokratija (Haralambos & Holborn, 2002) s kraja XVIII i početka XIX vijeka, pa do polovine XX vijeka, odvijala se i transformacija porodice, da bi od proširene predindustrijske porodice, tradicionalnog tipa, nastala nuklearna porodica (roditelji i djeca), modernog tipa.

Razvoj tipova porodice bio je uslovljen razvojem tipova društva, pa je tako za nerazvijena, tzv. primitivna, društva bio karakterističan rodovski tip porodice, za predindustrijska društva drevnih civilizacija – patrijarhalni tip porodice, dok je za industrijski tip društva savremene civilizacije bio karakterističan egalitarni (demokratski) tip porodice (Голубовић, 1981) tj. nuklearna porodica.

S druge strane, *generacije* su tekovina modernog doba, a nastaju “diferenciranjem velikih porodica i uvođenjem mladeži (omladine) kao pojma za istraživanje razvoja”, smatrajući se “kćerkom demokratije i ubrzanja istorije” (Prema Pjer Nora u: Kuljić, 2008: 69).

Generacija (grč. *genos* od gl. “*genesthai*” – “doći u postojanje”; *generatio* – “geneza”, “stvaranje”, “rađanje”, “rod”) je, takođe, društvena grupa koju čine “svi ljudi u društvu ili u porodici približno iste starosne dobi” (<https://dictionary.cambridge.org/>). Takođe se definiše i kao: “period od oko 25 do 30 godina, u kojem većina beba ljudskih jedinki postaje punoljetna i ima svoju djecu”, odnosno kao “uobičajeno vremensko razdoblje od rođenja osoba do rođenja njihove djece” (*Ibidem*). “U pojmu se skriva složeni međuuticaj prirode i kulture, kolebanje između nastanka i razvoja, porekla i pamćenja. Iako društveno ublažava biološko, ono je i dalje kontaminirano biološkom metaforom (*generatio*)” (Kuljić, 2008: 72).

Dvije su fundamentalne karakteristike generacije, prema J. Bilstein, i to: geneza i stvaranje, te kontinuitet i cikličnost tj. stvaranje i članstvo. Shodno tome određenju generacija, moguće je istaći da generacije predstavljaju društvene tvorevine, nastale kao posljedica socio-kulturne interakcije ljudskih jedinki, u procesu rađanja tj. formiranja porodice (genealoško, socio-kulturno određenje; za više vidjeti: Klimczuk et al, 2017), a koje se razlikuju od generacije stvaraoca – roditelja stvorene generacije. Kontinuitet generacija se ogleda u činjenici da se proces rađanja tj. stvaranja generacija ponavlja sa pojavom svake nove generacije. Drugim riječima, zasnivanje porodica od jednih generacija implicira stvaranje drugih, novih generacija, čime se stvara novo od već postojećeg, pri čemu novitet istovremeno posjeduje nove osobnosti, ali i sličnosti odnosno zajedničke karakteristike sa starim, prethodno postojećim.

PORODICA KAO DRUŠTVENA GRUPA I PORODIČNI ODNOSI KAO DRUŠTVENI ODNOSI

Čovek kao složeno ljudsko biće i kao individualnost mnogo je više prisutan u porodici nego u bilo kojoj drugoj grupi. Njen osnovni zadatak je da pravilno podiže i vaspitava decu. Ona ima značajnu ulogu da osposobi svoje članove i za život van porodičnog realiteta.

(Kuburić, 2001: 137)

Društvena grupa je cjelina uzajamno povezanih pojedinaca, koji stupaju u relativno trajne interakcije zarad realizacije ciljeva i zadovoljenja potreba, pri čemu je njihovo djelanje smisaono orijentisano i kao takvo društveno funkcionalno, budući da doprinosi održivosti društva. Na osnovu uzajamne interakcije među pojedincima, članovima, formiraju se društveni odnosi kao fundament strukture i dinamike društvene grupe i garancija njene trajnosti odnosno održivosti, s obzirom na činjenicu da ta interakcija doprinosi osjećaju pripadnosti kroz izgradnju grupnog identiteta.

Društvenu grupu karakterišu *društveni odnosi*, kao rezultat normama i vrijednostima određenih i ostvarenih interakcija zarad ispunjavanja zahtjeva i dužnosti kojima je društvena grupa posvećena na planu individualnog i društvenog života.

Porodica je najreprezentativniji primjer društvene grupe, primarnog tipa, jer je od neprikosnovene važnosti za cjelokupno postojanje ljudskog bića, s obzirom da doprinosi njegovoj socijalizaciji, a prevashodno izgradnji socio-psihološki stabilne ljudske ličnosti kroz intimne, intenzivne i krvno utemeljene porodične odnose. Elementarna je društvena zajednica, koja se održava na temelju zajedničkih ciljeva, organizacione strukture, vrijednosti i odnosa između svojih članova odnosno generacija. Prema Goldner Vukov (1998), pored strukture i hijerarhijske organizovanosti, svaka porodica se odlikuje porodičnim granicama od čije propustljivosti zavisi otvorenost za promjene, ali i komunikacija sa sistemima iz okruženja. Difuzne tj. previše otvorene ili previše zatvorene tj. rigidne porodične granice nisu adekvatne u poređenju sa polupropusnim granicama, koje obezbjeđuju dobru funkcionalnost porodičnog sistema, jer istovremeno čuvaju porodični identitet tj. naslijeđene kulture, prihvatajući neke razvojne promjene uslovljene sticanjem savremene kulture. Na društvenom odnosu se temelji porodica, kao društvena grupa, pa su otuda porodični odnosi, zapravo, društveni odnosi, posmatrani na mikronivou, porodičnog života.

Porodični odnosi se razlikuju od odnosa iz drugih društvenih grupa po većem stepenu emocionalne povezanosti, intimnosti i time uslovljenog osjećaja sigurnosti svojih članova. Ljudskoj jedinki pružaju adekvatne uslove za rast i razvoj na temelju principa humanosti i solidarnosti, te očuvanja ličnog integriteta odnosno individualnosti, pored nesumnjivog osjećaja kolektivne pripadnosti grupi.

Porodični odnosi se najčešće dijele na *intrageneracijske*, u koje se ubrajaju odnosi između supružnika i odnosi između njihove djece, i *intergeneracijske* odnose u koje se ubrajaju odnosi između roditelja i djece, kao i odnosi između djece različite starosne dobi.

Istraživački fokus je pozicioniran na pitanje intergeneracijskih odnosa, i to između roditelja i djece. *Kakvi su intergeneracijski odnosi roditelja i njihove dece u savremenoj porodici?*

Smatra se da porodični odnosi imaju najčešće dvije osnovne dimenzije (prema: Mussen, 1974. U: Kuburić, 2001: 18): prihvatanje – odbacivanje i kontrola – autonomija; prihvatanje podrazumijeva ljubav i emocionalnu toplinu prema djeci dok s odbacivanjem to nije slučaj, a kontrola se odnosi na regulisanje

dječijeg ponašanja u svrhu standardizacije, što se, u slučaju prezastupljenosti, kosi sa razvojnom potrebom autonomije djeteta (za više vidjeti: Kuburić, 2001).

MEĐUGENERACIJSKI ODNOSI U SAVREMENOJ PORODICI

Značajno je i to da porodica kao društvena grupa najviše uvažava i poštuje potrebe svojih članova i pridaje važnost individualnosti. Porodica i članovi porodice neprestano uzajamno deluju, i od vrste i kvaliteta interakcije zavise stabilnost porodice i ličnosti.

(Ješić, 2000: 41 - 42)

Za bolje razumijevanje unutarporodične dinamike, važno bi bilo ukazati na Zimelovo poimanje (Wolff, 1950; Simmel, 2001; Lalman, 2004: 121 – 124; Marinković, 2008; Ricer, 2009: 93 – 96; Šijaković & Đukić, 2010: 116 - 121), iz perspektive formalističke sociološke teorije, uticaja veličine društvene grupe na odnos među njenim članovima tj. na moguće forme međugeneracijske porodične interakcije, kao društvene interakcije tj. značajne sociološke kategorije. Prema tome, porodica će se sagledavati kao društvena forma, koju Zimel određuje kao proizvod uzajamnog djelanja ljudi tj. uticaja pojedinaca jednih na druge. U skladu s tim, istraživačke pažnje vrijedno pitanje bilo bi: *Da li je porodica, tokom svoje istorijske geneze, od "forme udruživanja na osnovu individualnih interesa i ciljeva" zadobila formu udruživanja per se, dakle, koje "nije rukovođeno konkretnim ciljevima već je prazna društvenost, samoj sebi svrha"?*

Naime, porodica je *trijada*, budući da implicira postojanje partnera u bračnoj zajednici i njihovog rođenog ili usvojenog djeteta (za početak). U Zimelovom smislu te riječi, porodica kao *trijada* zadobija šire značenje od puke *dijade* tj. interakcije između partnera. *Zašto je to tako?* Upravo zato što s trećim članom dijada postaje društvena grupa, a to znači da se konstituiše grupna struktura društvenih odnosa u više relacija, jer se prevalilazi uprošćeni odnos između dvoje ljudi – partnera, između kojih je nemoguće da se formira podgrupa, iz razloga što partneri zadržavaju visok stepen individualnosti. S druge strane, u trijadi je taj visok stepen individualnosti izložen riziku ugrožavanja, jer se otvara mogućnost širokog spektra odnosa koje je moguće uspostaviti – odnosa saradnje tj. tolerancije, indiferentnih ili čak, autoritarnih, ali i različitih uloga koje u dijadi nisu bile moguće, jer je struktura porodice zasnovana na sistemu hijerarhijski uspostavljenih odnosa (stratifikacije), društvenih uloga i autoriteta, što znači da je neizostavno postojanje dominacije i/ili subordinacije. U slučaju neadekvatnih odnosa, jedan član trijade može uzeti ulogu posrednika ili sudije u sporu između druga dva člana, a može i iskoristiti taj spor kako bi stekao moć. Takođe, moguće je da se dva člana grupe bore za naklonost trećeg ili da treći podstiče svađu među njima, kako bi lakše vršio kontrolu nad oba člana. Što samo pokazuje koliko veličina grupe, kakva je porodica, može uticati na unutrašnju dinamiku iste, uspostavljajući kontrolu nad stepenom slobode njenih članova. Sudeći prema rezultatima Zimelovog proučavanja, male grupe, poput porodica, ostvaruju, upravo, veću kontrolu svojih članova, zbog veće uočljivosti i neizbježnosti kontakata, dok s druge strane, pojedinac postaje podvrgavan manjoj kontroli u većim grupama zbog manje uočljivosti, a otuda i slabijeg formiranja kontakata. Otuda je na mjestu pretpostavka da je život pojedinaca, naročito mladih naraštaja, unutar nuklearnih, "izlovanih" porodica, nastalih diferenciranjem velikih porodica, pod značajnom kontrolom starijih generacija, u konkretnom slučaju – roditelja odnosno intergeneracijskih odnosa.

Intergeneracijski odnosi su odnosi između članova porodice koji su pripadnici različitih generacija odnosno koji su različitog starosnog statusa tj. dobi. To su većinom složeni odnosi koji zavise od roditeljske vještine primjenjivanja adekvatnog roditeljskog stila odgoja koji podrazumijeva kombinaciju roditeljske ljubavi i topline, s jedne strane, i roditeljske kontrole tj. nadzora, s druge strane. Od roditeljskog stila kojim su roditelji i sami bili vaspitavani odnosno od njihove lične emocionalne

stabilnosti zavisice i njihova uspješnost uspostavljanja ravnoteže između emotivnosti i društvene odgovornosti odnosno osjećanja i obaveza tj. dužnosti kod djeteta. Intergeneracijski odnosi se ostvaruju na sljedećim relacijama: otac – sin, majka – sin, majka – kćerka, otac – kćerka.

Prema tome, međugeneracijski odnosi su bili i jesu uveliko određeni odnosima moći koji postoje između porodičnih članova. Tako, dok se u tradicionalnoj, proširenoj, porodici s više djece i višegeneracijskim domaćinstvima ta moć koncentrisala u autoritetu najstarije muške osobe ili oca, u modernoj porodici je izvršena decentralizacija moći u korist pretežno egalitarnih porodičnih odnosa. Naime, dok je u tradicionalnoj, patrijarhalnoj porodici podjela uloga vršena prema polu i starosnoj dobi (generacijama), kako bi se diferencirale obaveze (radnika i hranitelja, majke i domaćice) muških i ženskih članova, uz kategoričko poštivanje volje i odluka neprikosnovenog autoriteta oca, kao glave porodice, dotle je u egalitarnoj (demokratskoj) porodici izvršena podjela uloga prema polu i generacijama, ali s obzirom na sposobnosti i sklonosti porodičnih članova.

Moderna porodica, izolovana iz mreže srodničkih odnosa sa širom porodicom, u tragovima slijedi rezidue nekadašnjeg tradicionalnog habitusa, postajući decentralizovana po pitanju nekadašnje koncentracije moći isključivo u rukama *pater familiasa* tj. muškog člana porodice, kao hranioca i patrijarhalnog autoriteta. Redukovanih je funkcija, zbog odsustva od kuće članova porodice u korist industrijskog sistema tj. zaposlenja, usljed čega društvene institucije preuzimaju neke glavne funkcije porodice. Ekonomska tj. proizvodna funkcija tradicionalne porodice postepeno iščezava u korist potrošačke funkcije moderne porodice, a sve važnija postaje emocionalna funkcija, kao važna odlika postmoderne porodice.

U savremeno doba, porodični odnosi su najvećim dijelom egalitarnog tipa zbog prenosa vaspitno-obrazovnih funkcija na druge društvene institucije, usljed čega onda roditeljima preostaje samo da djecu socijalizuju uz preveliku ljubav i toplinu, popustljivošću prema usvajanju normi, pravila ponašanja tj. u skladu s permisivnim roditeljskim stilom.

ULOGA RODITELJA U PORODICI NA PRELAZU IZ XX U XXI VIJEK

U tom smislu moderna porodica nije toliko institucija, koliko je mehanizam. Različitost tipova porodice (bipolarnost nižih slojeva i građanstva) i rasep između individualnog interesa porodice je ono što tom mehanizmu omogućava da funkcioniše.

(Žak Donzelo u: Milić, 1988: 145)

U skladu s uvriježenim mišljenjem da je proces socijalizacije, za koji je primarno zadužena porodica, cjeloživotni proces, s obzirom da se čovjek uči dok je živ, kako bi stečena znanja i iskustva mogao primijeniti zarad bolje životne adaptiranosti, moguće je tvrditi da je otuda i uloga roditelja ponekad skoro pa cjeloživotni proces, koji traje bar dok se dijete "izvede na put" donosno dok samo zaradi sredstva vlastite egzistencije. "Roditelji imaju veliku ulogu, uticaj i značaj na formiranje deteta i njegovog pogleda na svet, posebno do tinejdžerskih dana, a nekada i u znatno kasnijem uzrastu i životnoj dobi" (Šijaković, 2017: 183).

"Sigurno je da će porodica biti sadržajnija i funkcionalnija ako postoji spremnost onih koji stupaju u takvu zajednicu da ispunjavaju i međusobno zadovoljavaju važne ljudske potrebe, kao što su bliskost, poverenje i saradnja, a ne samo da se bave konkretnim ciljevima koji se tiču reprodukcije, materijalne sfere, ili na primer napredovanja u službi i sl." (Ješić, 2000: 42).

Uloga roditelja u porodici na prelomu vijekova rasterećena je mnogobrojnih obaveza u vezi s djecom zbog prenosa velikog broja funkcija na društvene ustanove (jaslice, vrtić, škola, produženi školski boravak). Roditeljski odnos prema djeci konsekvantno postaje jednodimenzionalan tj. redukovan samo na pružanje roditeljske ljubavi i topline, a ne i na sprovođenje roditeljske kontrole djeteta, kao što je ranije bio slučaj. To roditeljima dozvoljava da više vremena i pažnje izdvajaju za sebe i svoje potrebe, od čega najviše za potrebu samoaktualizacije, kao imperativa društvene tranzicije iz XX u XXI vijek.

U odnosu na roditeljsku ulogu iz pedesetih godina XIX vijeka, u okviru prilično zatvorene nuklearne porodice, kada su roditelji na konvencionalan način upravljali svojim i životom svoje djece iza jasno određenih i sigurnih porodičnih granica, sada roditelji vode više brige oko zadovoljavanja i ličnih potreba umjesto dojučerašnje prekomjerne i preopterećujuće zaštite djece (Anderson, 1990), držanja pod staklenim zvonom tj. unutar sigurne zone komfora. Novim roditeljskim stilom staranja roditelji djecu suočavaju sa izazovima realnog života, pripremajući ih za različita problemska, životna pitanja (Elkind, 1995: 3). Otuda su djeca izložena dvostrukom procesu socijalizacije, jer se od njih očekuje laka prilagodljivost nauku iz porodičnog ambijenta, koji je pretvoren u intimnu zonu sigurnosti, i nauku iz specijalizovanih institucija, koje predstavljaju zonu za samokontrolisanje dječijeg ponašanja.

Prema tome, u skladu s opštim stanjem promjenljivosti i neodređenosti tj. nesigurnosti, koje sobom nosi doba postmoderne, i ulogu roditelja zahvata talas fluidnosti tj. neuravnoteženosti generacijskog odnosa roditelja i djece u korist roditelja i njihovog bogatijeg profesionalnog, a otuda i ispunjenijeg ličnog i socijalnog života (Haralambos & Heald, 1994: 339, Haralambos & Holborn, 2002). Takav način života implicira više posvećenosti poslovnim obavezama i manje utrošenog vremena na boravak s djecom, pri čemu se između roditelja i djece formiraju površni odnosi, uspostavljeni na brzinu, zbog čega se nerijetko govori o fenomenu mekdonaldizovane, fast-fud porodice, u suštini disfunkcionalne, jer se nedostatak posvećenosti djeci nastoji kompenzovati novcem tj. kupovinom igračaka i drugih materijalnih dobara. Otuda uz ovakve porodice najviše i pristaje popustljivi tj. permisivni stil odgoja, jer su djeci date prevelike slobode bez isticanja obaveza i odgovornosti odnosno bez roditeljskog nadgledanja, što u najgorem slučaju može odvesti nivelisanju granica između roditelja i djeteta i posljedničnoj agresivnosti djece.

Međutim, potreba za pažnjom, sebičnost, neposlušnost, umišljenost i agresivnost se mogu javiti i kao posljedica drugog, takođe, za savremenu porodicu karakterističnog stila – indiferentnog tj. ravnodušnog, gdje se djeca, zapravo, i ne odgajaju već se zanemaruju. Naime, odusustvo obje komponente roditeljskog odnosa prema djeci – i ljubavi, topline i kontrole, rezultuje neodgojenošću djeteta, koju nemarni roditelji uvijek nastoje racionalizovati opravdanjima o preokupiranosti poslovnim obavezama.

Uprkos tome, na roditeljima je i dalje zadatak da iz sigurne zone porodičnog doma, kad god se za to ukaže prilika, razgovaraju sa djecom o tome koji ih izazovi očekuju u doba "totalne društvene pojave konzumerizma" (za više vidjeti: Slijepčević, 2019), kao kulture potrošnje odnosno ideologije potrošačkog društva, te da svojim primjerom svjedoče o načinima nošenja s izazovima trošenja, reklamiranja i tsl. Kako bi djeca postala svjesna i alternativnih životnih stilova i njima praćenih vidova identiteta, te autonomne kritičke pozicije sagledavanja svijeta, važno je da roditelji s njima povedu razgovor (praćen demonstracijom u realnom životu) o: 1) manipulativnom uticaju reklama i mas-medija tj. programa komercijalnog sadržaja u korist navođenja na kupovinu nepotrebnih artikala, samo zarad sticanja profita, 2) važnosti racionalnih potrošačkih navika i nekomercijalnih društvenih vrijednosti i aktivnosti, poput ljubavi, prijateljstva, znanja, volontiranja, hobija i sl., 3) uticaju hiperpotrošnje na društvo, životno okruženje, svijest i status u društvu.

ULOGA PORODICE U SAVREMENOM POTROŠAČKOM DRUŠTVU

Statusna sigurnost u "fluidnom i dinamičnom" društvu, kako se ovo prikazuje kroz tržište i potrošnju, mora da se održava po cenu da se stalno bude na "startu", spreman da se sa najvećom snagom uleti u trku koju zvučno najavljuju reklamne agencije sa svakim novim proizvodom na tržištu. Smisao utakmice nije prestići druge, nego zajedno sa drugima stići na cilj koji se nekom nevidljivom rukom stalno pomera i izaziva očaj i krajnje napore kod onih koji moraju neprekidno iznova počinjati. Ovo deluje, međutim, kao nepresušan izvor motivacije da se bude u aktuelnim tokovima, jer "jedini način da se ostane na istom mestu jeste da se kreće".

(Milić, 1979: 46)

Prateći razvoj društva, mijenja se struktura i način funkcionisanja porodice, tako da je svaki novi oblik impregniran nekim prednostima, ali i nedostacima u odnosu na djecu i roditelje.

Bilo kako bilo, uloga porodice u savremenom društvu za ljude, kao društvena bića, i njihove organizacione oblike društvenosti je nezamjenjiva i neporeciva tokom istorije ljudskog roda, ali je, u postmodernom kontekstu, prevashodno emocionalnog karaktera, pri čemu je spoznaja iste provizorna, usljed konstantnih društvenih i porodičnih promjena, ali i zbog postmodernizma kao dominirajuće slike svijeta, koja protežira relativizam pojmovnih određenja odnosno otpor tiraniji definisanja.

Ipak, za bolje razumijevanje nekih obilježja savremene porodice važno je sagledati prethodni oblik njenog manifestovanja – modernu, nuklearnu porodicu (Anderson, 1990). Naime ovaj oblik porodice ističe se po svojoj konvencionalnosti, mogućnosti upravljanja porodičnim životom prema jasnim pravilima, ograničenjima i standardima, na temelju striktno određenih granica između roditelja i djece, privatnog i javnog života, radnog i porodičnog ambijenta, što je djecu učilo osnovnom redu i poretku stvari u društvu tj. poželjnoj podređenosti zarad dobre porodične funkcionalnosti. Brak i porodica su bili formirani ne iz interesa već iz romantične ljubavi, što je djeci služilo kao dobar model za izbor bračnog partnera. Roditeljska zaštita i sigurnost, maksimalno zadovoljavanje dječijih potreba nauštrb vlastitih jačalo je autoritet roditelja, stvarajući kod djece osjećaj sigurnog djetinjstva koje se nastojalo što više produžiti. Iako su djeca sporije sazrijevala, ipak im se davalo za slobodu mladalačko eksperimentisanje zarad lakšeg osamostaljivanja od roditelja.

S druge strane, postmoderne porodice su sušta suprotnost modernim, nuklearnim porodicama, iz razloga što je vremenom porodična granica prema spoljnjem okruženju postala porozna, pa su se tako izgubila i neka pređašnja obilježja unutrašnje uređenosti prema određenim očekivanjima, ograničenjima, standardima odnosno hijerarhijskim ustrojstvima. Drugim riječima, u skladu s obilježljima postmodernizma, i porodica poprima fluidnost oblika svog postojanja, pa su odnosi unutar iste neodređeni, mistifikovani, jer još uvijek ovaj tip porodice svoje uporište gradi na eklekticizmu porodičnih elemenata, stilova i odnosa, koji su sve manje dvogeneracijski, a ponajmanje višegeneracijski. To je nekonvencionalna porodica u kojoj utočište nastoje pronaći različite društvene grupe i pojedinci. Toj nekonvencionalnosti doprinosi samodovoljnost tj. nezavisnost od rodbinskih veza, jer se porodični identitet nastoji izgraditi po uzoru na društveni identitet, koji je od '70-ih godina XX vijeka najčešće virtuelni, jer zavisi i održava se na osnovu konstruisanog imidža i kratkotrajnih virtuelnih, simboličkih društvenih kontakata i veza. U tom kontekstu se i spominje novi oblik manifestovanja porodičnog života u smislu virtuelnih porodica, koje svoje funkcionisanje najmanje zasnivaju na realnim, fizičkim odnosima i istinskoj, direktnoj komunikaciji.

Konзумiraju se različiti virtualni identiteti, pa tako i porodični identitet, kao tek jedan u nizu performativnih oblika identifikacije za koji je važnija forma od suštine odnosno privid bračnog i porodičnog života od kvaliteta odnosa sa članovima porodice. Konzumira se sve, jer je konsumerizam totalna društvena pojava, ideologija, slika svijeta u čijem se centru, nalazi *Homo Consumens* i njegova hiperpotrošnja, kao glavna aktivnost ljudi. Prema tome, budući da je savremeno društvo potrošačko, otuda je i funkcija savremene porodice dominantno potrošačka, što nadalje implicira da je uloga roditelja stavljena u službu doprinošenja socijalizaciji pojedinaca u skladu sa obrascima potrošačke kulture i ideologije – konsumerizma. Prema tome, bez obzira na društvene transformacije, porodica i dalje služi integraciji jedinki u društveni sistem odnosno održanju nove forme, "konsumerističkog kapitalizma".

ZAKLJUČAK

Željeno i društveno aktivno roditeljstvo je temelj sretnog života u porodici, posebno djeteta.

(Erceg & Mandić, 1987: 102)

Na temu opštih teorijskih razmatranja međugeneracijskih odnosa u savremenoj porodici, dat je svojevrsan doprinos sociološkom diskursu o društvenim promjenama izazvanim transformacijama porodice kao društvene grupe odnosno porodične strukture, što će reći i porodičnih odnosa kao preslike društvenih odnosa.

Zahvaljujući primarno teorijskim stajalištima Georga Zimela, istaknutog predstavnika konfliktne sociološke tradicije, omogućeno je sociološki relevantno naučno objašnjenje odnosno razumijevanje uslovljenosti unutarporodične dinamike tipom (post)moderne društvene epohe, tj. njenom višedimenzionalnošću i pluralnošću, koja se odražava na unutarporodični ambijent, modelujući tako porodične odnose kao strukturnu relaciju bliskosti i udaljenosti. Otuda proizlazi da jedinstvo saradnje i konflikta, zapravo, predstavlja glavni konstitutivni element svake društvene grupe, pa tako i porodice. Dijalektički odnos nadređenosti i podređenosti, naklonjenosti i odbojnosti, integracije i dezintegracije prirodna je karakteristika porodične atmosfere. Međugeneracijski odnosi u porodici prevashodno su određeni osnovnim principima tj. ciljevima, interesima i vrijednostima, na kojima počiva porodica, kao i svaka društvena grupa, i kao takvi obezbjeđuju grupnu stabilnost, čak i uprkos povremenim konfliktnim situacijama, koje su neizbježne zbog intenzivirane unutarporodične interakcije članova i povećanog stepena njihove bliskosti. Prisna i neformalna interakcija u maloj grupi, kakva je savremena porodica, obezbjeđuje članovima društva adekvatno filtriranje emocija i adaptiranost na izazovne društvene situacije.

Istraživanje za rezultate ima odgovore na problemska pitanja tj. proširenje spoznaje o odnosima, ulogama i funkcijama porodice u postmodernom društvu odnosno saznanje 1) da su porodični odnosi najvećim dijelom egalitarnog tipa zbog prenosa vaspitno-obrazovnih funkcija na druge društvene institucije, usljed čega 2) roditeljski odnos prema djeci konsekventno postaje jednodimenzionalan tj. redukovan samo na pružanje roditeljske ljubavi i topline, a ne i na sprovođenje roditeljske kontrole djeteta, kao što je ranije bio slučaj; 3) te da je uloga porodice u savremenom društvu za ljude, kao društvena bića, i njihove organizacione oblike društvenosti nezamjenjiva i neporeciva tokom istorije ljudskog roda, ali da je, u postmodernom kontekstu, prevashodno emocionalnog karaktera, pri čemu je spoznaja iste provizorna,

usljed konstantnih društvenih i porodičnih promjena, ali i zbog postmodernizma kao dominirajuće slike svijeta, koja protežira relativizam pojmovnih određenja odnosno otpor tiraniji definisanja.

Konkretan odgovor na pitanje – Da li je porodica, tokom svoje istorijske geneze, od "forme udruživanja na osnovu individualnih interesa i ciljeva" zadobila formu udruživanja *per se*, dakle, koje "nije rukovođeno konkretnim ciljevima već je prazna društvenost, samoj sebi svrha"? – samo je djelimično potvrđan, jer je još uvijek, i uprkos pokušaju isticanja nekih karakteristika postmoderne porodice u ovom radu, taj tip porodične "organizacije", ipak, upitnog karaktera kako po pitanju samog sastava članova, zbog učestalosti protežiranja novih "porodičnih" formi širom svijeta (jednoroditeljskih porodica, surogat-majki, "virtuelne porodice", "fast-fud porodice", "istopolnih porodica" i sl.), tako i po pitanju kvaliteta i efekata intergeneracijskih porodičnih odnosa. Paradoks je da su tradicionalne višegeneracijske porodice, sklapane iz ekonomskih interesa, bile brojnije po pitanju rođene djece, u odnosu na moderne porodice koje se sklapaju iz ljubavi.

S obzirom na potencijal Interneta da se nadograđuje i modifikuje, baš poput samog društva, preostaje mogućnost daljnjih istraživanja date teme, pa kao istraživačke pažnje vrijedno ostaje pitanje – *Šta će biti sa egalitarnim tj. demokratskim tipom savremene porodice u budućnosti, s obzirom na uveliko zastupljene anticipacije kraha demokratije i njenog supstituisanja novim društvenim uređenjem tzv. "netokratije" (Bard & Söderqvist, 2003) ili "kiber-demokratije" (Poster, 2004)? Kakvi li će tada biti odnosi u (distopijskom) društvu i odnosi u porodici? Za pretpostaviti je da će u aktuelnom "umreženom društvu" (Castells, 2000) XXI vijeka porodični subsistemi (roditeljski i dječiji), a time i intergeneracijski odnosi članova porodice, morati biti interoperabilni, iako je malo vjerovatna održivost pomenutog distopijskog društvenog uređenja, kao kolektiva, ukoliko se ono temelji na pluralnosti virtuelnih zajednica i čvorišta na mreži, koje fragmentisanošću i sve većim generacijskim jazom, usljed rapidnog tehnološkog napretka, prijete društvenoj harmoniji.*

No, sigurno je da porodici, u daljnjem istorijskom toku, predstoji uspješno iznalaženje novih adaptivnih formi svijetu i društvenom uređenju, jer je porodica kao oblik društvenosti i osnovna ljudska zajednica imanentna ljudskom rodu, a još je sigurnije da će od načina suočavanja sa problemima i regulisanja porodičnih odnosa zavisiti i sama funkcionalnost odnosno disfunkcionalnost porodice, pa tako i društva kao njenog strukturnog okvira.

LITERATURA

- Anderson, W.T. (1990) *Reality Isn't What it Used to Be*. San Francisco, Harper and Row.
- Bard, A. & Söderqvist, J. (2003). *Netokracija: Nova elita moći i život poslije kapitalizma*. Zagreb.
- Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/>, [09.03.2020.]
- Castells, M. (2000). *Uspion umreženog društva, svezak 1. Informacijsko doba: ekonomija društvo i kultura*. Zagreb: Golden marketing.
- Elkind, D. (1995) *Ties that stress – The new Family Imbalance*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- Erceg, V. & Mandić, P. (1987). *Odnosi među polovima i roditeljstvo*. Sarajevo: SVJETLOST, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Haralambos, M. & Heald, R. (1989). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus.
- Haralambos, M. & Heald, R. (1994) *Uvod u sociologiju*. Zagreb, Nakladni zavod Globus (drugo izdanje).
- Haralambos, M. & Holborn, M. (2002) *Sociologija – teme i perspektive*. Zagreb, Golden marketing.
- Ješić, D. (2000). *Porodica i slobodno vreme mladih*. Beograd: Učiteljski fakultet, Papirus centar.

- Klimczuk, A., Luscher, K., Hoff, A. & Lamura, G. (Nov. 2017). *Generacije, međugeneracijski odnosi, generacijska politika*. Višejezični kompendium – Edition 2017. www.researchgate.net, [10.03.2020].
- Kuburić, Z. (2001). *Porodica i psihičko zdravlje dece*. Beograd: Čigoja.
- Kuljić, T. “Problem generacija”: Nastanak, sadržaj i aktuelnosti oglada Karla Manhajma. *Sociologija*, Vol. XLIX (2007), N° 3.
- Lalman, M. (2004). *Istorija socioloških ideja. Tom I: Od početka do Vebera*. (prev. Stefan Lukačević). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva,
- Marinković, D. (2008). *Uvod u sociologiju: Osnovni pristupi i teme*. Izmenjeno i dopunjeno izdanje. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Milić, A. (1978). *Klase i porodica: Sociološki presek stanja i perspektive razvoja savremene porodice*. Beograd: Radnička štampa, BIGZ.
- Milić, A. (1988). *Rađanje moderne porodice: sociološka hrestomatija/Izbor tekstova i uvodna studija*. (prev. Pavluško Imširević et al.). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Poster, M. (2004). *Kiberdemokracija: Etnografije Interneta*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku (Biblioteka Nova etnografija) i Ibis grafika.
- Ricer, DŽ. (2009). *Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni*. (prev. Smiljana Skiba i Dušan Pavlović). Beograd: JP Službeni glasnik.
- Šijaković, I. (2017). *Uvod u sociologiju*. Banja Luka: Naučno udruženje Sociološki diskurs.
- Simmel, G. (2001). *Kontrapunkti kulture*. Jasenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- Slijepčević, D. (2019). *Konzumerizam kao totalna društvena pojava*. Master rad. Banja Luka: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci.
- Wolff, K.H. (transl., edit.). (1950). *The Sociology of Georg Simmel*. The Free Press, Glencoe, Illinois
- Голубовић, З. (1981). *Породица као људска заједница*. Загреб.

GENERAL THEORETICAL CONSIDERATIONS OF INTERGENERATIONAL RELATIONS IN THE CONTEMPORARY FAMILY

Abstract: *The article aims at explaining, in sociological terms, intergenerational relations as social relations in the contemporary family. Hence, the subject of research can be formulated as follows: What are intergenerational relations of parents and their children in the contemporary family of the postmodern type? What is the role of parents in the family at the turn of the century? What is the role of the family in a society of postmodern era? The answers to these questions are provided by means of general scientific methods: analysis, synthesis, induction, and deduction. The research results refer to furthering knowledge about the relations, roles, and functions of the family in postmodern society, that is, to furthering knowledge that 1) family relations are mostly of egalitarian type due to the transfer of educational functions to other social institutions, resulting in 2) parental attitude towards children. becomes one-dimensional, that is, reduced only to the provision of parental love and warmth, and not to the exercise of parental control over the child, as was previously the case; 3) that the role of the family in contemporary society for people as social beings and their organizational forms of sociability has been irreplaceable and undeniable throughout the history. Yet, in the postmodern context, this role is of primarily emotional character, where the knowledge about it is provisional, due to constant social and family changes, as well as due to the postmodernist paradigm being the dominant one in the world, extending the relativism of conceptual definitions, that is, resistance to the tyranny of definition.*

Keywords: *general sociology; social group; social relations; family; family (intergenerational) relationships*